

RESTITUTIO.

ARTICULUS I.

Quoad ea, quae concernunt restitutionis naturam, radices, necessitatem, et obligatos ad ipsam.

SUMMARIUM.

1. Restitutio unde sit dicta? — 2. Restitutio quid sit? — 3. Obligatio restitutionis oritur solum ex violatione justitiae commutativae. — 4. Obligatus ex patris testamento distribuere, v. g. mille aureos pauperibus suae parochiae juxta cujusque paupertatem, si aliquibus minus dederit, quam requirat eorum paupertas, tenetur compensare. — 5. Praelatus conferens extra concursum beneficium digno, omisso digniori, licet peccet graviter, non tenetur tamen ad restitutionem; at vero si conferat sic in concursu, et peccat graviter, et tenetur ad restitutionem. — 6. Quot et quae sint radices restitutionis ad n. 7. — 8. Restitutio est necessaria ad salutem necessitate praecipui. — 9. Non tamen necessitate medii. — 10. Quae res necessaria sit necessitate medii, et quae necessitate praecipui. — 11. Ad restitutionem tenentur, non solum qui efficaciter per se influunt physice in damnum alterius, sed etiam qui efficaciter influunt moraliter. — 12. Causae cooperantes, seu influentes moraliter ad injustam damnificationem proximi, communiter enumerantur novem in traditis versiculis comprehensae. — 13. Causae comprehensae sub primis sex nominibus cooperantur positive, tres vero contentae sub ultimis tribus nominibus negative. — 14. Per ly *Jussio* venit omnis ille, qui mandatum dat alteri ad damnificandum vel laedendum, qui sive mandet explicite, sive implicite, sive potestatem habeat praecipuendi, sive non, tenetur ad restitutionem totius damni, in quod efficaciter influxit ejus mandatum, ad num. 22. — 23. Per ly *Consilium* venit omnis ille, qui ad damnificationem aliquem consulit, persuadet, allicit, instruit, et hujusmodi, et is contrahit obligationem restitutionis pro damno ex hujusmodi consilio reipsa secuto; ad num. 34. — 35. Per ly *Consensus* venit omnis ille, qui consentiendo efficaciter influit in alterius damnum; ad num. 43. — 44. Per ly *Palpo* venit omnis ille, qui laudando, adulando, plaudendo vel exagerando, ut irridendo, vituperando et exprobrando, et consimiliter faciendo, alterum efficaciter incitat et movet ad aliquod damnum inferendum tertio, quod sine tali palpatione non intulisset. — 45. Taliter palpans, si efficaciter influat in damnificationem alterius, graviter peccat, et tenetur ad restitutionem. — 46. Per ly *Rekursus* venit omnis ille, qui furem, sicarium aut alium malefactorem hospitio recipiendo, protegendo, instrumenta servando, furta seu praedas emendo, custodiendo, et hujusmodi, praebet securitatem et commoditatem ad perpetrationem operis injusti, sicque efficaciter in causa est, ut damnum injuste inferatur, aut injuste illatum non restituatur. — 47. Talem recursum praebentes, si ratione illius recursum, vel receptionis revera damnum sequatur alias non secuturum, peccant graviter contra justitiam, et tenentur ad restitutionem. — 48. Per ly *Participans* venit omnis ille, qui participat in injusta damnificatione proximi, sive ratione rei acceptae, sive ratione injustae acceptionis, ad num. 50. — 51. In damnificatione duplex actio intervenire potest. Una injusta per se, et ab intrinseco mala, et qui sic participat cum injuste damnificante in tali actione, inexcusabiliter peccat, et semper tenetur ad restitutionem. — 52. Alia per se indifferens, et non ex natura sua intrinseca, sed solum ex iniqua intentione et applicatione alterius mala; et qui participat in tali actione voluntarie et libere, peccat et tenetur ad restitutionem; si autem

participet in tali actione coacte, liber est a peccato et ab onere restitutionis. — 53. Assignantur varii, qui sic excusantur a peccato et a debito restitutionis, vel non ad n. 58. — 59. Obligati ex justitia ad impediendum alterius damnum non excusantur a gravi culpa et obligatione restitutionis, si non impediunt propter periculum gravis damni proprii majoris vel aequalis. — 60. Obligati ad impediendum alterius damnum solum ex charitate, non tenentur ad restitutionem, etiamsi non impediunt ex dolo vel malitia, odio seu vindicta. — 61. Affertur et solvitur objectio, ad num. 62. — 63. Principes, magistratus, gubernatores, praetores ac duces belli, et hujusmodi, si non impediunt damna subditorum, tenentur ad restitutionem omnium damnorum sua culpa et negligentia secutorum. — 64. Item ad restitutionem tenentur tutores, curatores, administratores honorum non impediendo damna pupillis minorennibus, ecclesiis, etc., provenientia. — 65. Item ad restitutionem tenentur advocati et procuratores non impediendo damna suis clientibus obvenientia. — 66. Item ad restitutionem tenentur assessores, canonici, electores, consilarii, qui vel tacendo vel se absentando, cum possint, non impediunt iniquam constitutionem, injustam et indignam electionem, et hujusmodi. — 67. Item ad restitutionem tenentur famuli, domestici seu ancillae, quibus cura seu custodia specialis domus, aut rei familiaris commissa est, si non impediunt furta, aliaque damna, quae dominis inferuntur, sive ab extraneis, sive a conservis, seu condomicis. — 68. Alii famuli seu ancillae, quibus ejusmodi specialis cura non est demandata, tenentur probabiliter ad restitutionem, si non impediunt damna, quae dominis inferuntur ab extraneis. — 69. Non tenentur tamen dicti famuli seu ancillae ad restitutionem, si non impediunt damna, quae dominis inferuntur a conservis seu condomicis. — 70. Custodes conducti ad impediendum venationem, piscationem, lignationem agrorum, et vinearum damnificationem, gabellarum defraudationem, et hujusmodi, si non impediunt vel manifestaverint, tenentur ad compensationem damnorum inde directe secutorum. — 71. Non tenentur tamen dicti custodes ad restituendas penas seu multas, quas domini accepissent a delinquentibus, si ipsi custodes eos accusassent seu denuntiassent. — 72. Si fur donet alicui partem rei furtivae, ad hoc ut taceat, tenetur illam domino restituere. — 73. Si autem fur donet ipsi aliquid de suo, non tenetur ulli restituere, sed potest retinere. — 74. Confessarius ex ignorantia crassa seu ex malitia, positive deobligans poenitentem a restitutione, quando tenetur, vel ipsum obligans, quando non tenetur, vel positive suadens, seu docens aliquem contractum esse justum, quando revera est injustus et usurarius, tenetur omnino ad compensationem damni secuti tertio. — 75. Confessarius non positive deobligans poenitentem a restitutione, sed solum negative, ad nullam obligatur restitutionem. — 76. Alii tamen sentiunt contrarium, quod et nos admittimus, si ex malitia studioso ideo taceat, ne poenitentem obligationem sciat et restituat. — 77. Confessarius, qui bona fide et absque culpa deobligat poenitentem a restitutione, cum ad eam tenetur vel obligat, quando ad eam non tenetur, per se loquendo non tenetur damna causata compensare: cognito tamen errore vel comperta veritate, tenetur poenitentem admonere. — 78. Testis a iudice vocatus et interrogatus de damno ab altero illato, si scienter falsum testimonium dicat cum damno innocentis, tenetur ad compensationem damni ipsi causati. — 79. Si autem testis a iudice vocatus et interrogatus fuga, silentio vel tergiversatione declinet, dissimulet, ve-

ritatem celet, non obligatur ad compensationem damni ex intermissione sui testimonii parti innocenti vel laesae vel nocenti secuti. — 80. An ficti pauperes teneantur restituere elemosynas acceptas? *remissive*. — 81. An et quando adulteri teneantur restituere damna causata ob sua adulteria? *remissive*. — 82. An et quomodo stupratores teneantur ad restitutionem pro stupro? *remissive*. — 83. An parentes exponentes filios suos, sive legitimos, sive illegitimos in hospitali, vel alio loco ad id deputato, vel in locis, ubi aluntur expensis republicae, seu communitatis, vel ad ostium alterius, teneantur ad restitutionem expensarum inde factarum? *remissive*. — 84. An inveniens infantem ante ostium suum, et illum ponens ante ostium alterius, teneatur ad restitutionem expensarum inde factarum? *remissive*. — 85. An et quando emptores et venditores teneantur ad restitutionem? *remissive*. — 86. An et quando possessor bonae et malae fidei teneatur ad restitutionem? *remissive*. — 87. An et quando defraudantes gabellas teneantur ad restitutionem? *remissive*. — 88. An et quando pascentes animalia in alienis pascuis, et lignantes in alienis silvis seu nemoribus teneantur ad restitutionem? *remissive*. — 89. An et quando impediens aliquem a consecutione boni teneatur ad restitutionem? *remissive*. — 90. An et quando fur ob furta minuta, et alia gravia teneatur ad restitutionem? *remissive*. — 91. An res inventae vel derelictae restitui debeant, et quibus? *remissive*. — 92. An et quando beneficiarii teneantur ad restitutionem fructuum, ob non recitationem divini officii? *remissive*. — 93. An et quando canonici teneantur ad restitutionem fructuum ob non factam residentiam? *remissive*. — 94. An et quando facienda sit restitutio pro fama ablata? *remissive*. — 95. Alia ad rem, *remissive*.

(1. Restitutio est sic dicta quasi rei in statum pristinum *statutio*; seu quasi alicujus in sua possessione, aut dominio *iterata statutio*. Sic in re communis doctorum. (2. Unde restitutio quantum ad propositum est actus justitiae commutativae, quo fit rei alienae redditio, vel damni injuste illati reparatio. Est in re communis.

(3. Dicitur autem notanter, quod restitutio sit actus *justitiae commutativae*, ad denotandum, quod obligatio restitutionis oritur solum ex violatione *justitiae commutativae*, in qua servari debet aequalitas rei ad rem, ita ut tantum reddatur aut reparetur, quantum fuit ablatum aut damnificatum; non autem obligatio restitutionis oritur ex violatione *justitiae distributivae*, quia tunc alienum nec auferitur, nec laeditur, cum supponatur illos, quibus fit bonorum communium distributio, non habere jus ad illa, alias violaretur *justitia commutativa*.

(4. Si enim quis obligatus v. g. patris testamento distribuere mille aureos pauperibus suae parochiae juxta cujusque paupertatem, aliquibus minus dederit, quam requireret eorum paupertas, hic peccaret simul, et contra *justitiam distributivam*, et contra *commutativam*, et teneretur satisfacere, non quia laesit *justitiam distributivam*, sed *commutativam*, eo quod quilibet pauper haberet jus ratione testamenti ad portionem suae inopiae proportionatam, quia cum condens tale testamentum hanc proportionem in distributione servari voluerit, perinde est ac

si singulis certam pecuniae summam assignasset. Sic doctores communiter.

(5. Sic etiam praelatus conferens extra concursum beneficium digno, omisso digniori, peccat mortaliter, sed non tenetur ad restitutionem, quia non violat *justitiam commutativam*, sed solum *distributivam*; si autem conferat in concursu beneficium digno, relicto digniori, et peccat mortaliter, et tenetur ad restitutionem, quia violat *justitiam commutativam*; praelatus enim indicens concursum censetur inire quemdam innominatum contractum, *Do, ut des*, cum clericis concurrentibus; adeoque clericus, qui in concursu praevalet suo competitori, acquirit jus strictum ad petendum, ut illi detur seu conferatur beneficium, et tale jus est objectum *justitiae commutativae*, non autem *distributivae*; sic etiam est dicendum in aliis similibus casibus, ut recte notant passim doctores.

(6. Radices restitutionis quamvis communiter assignentur tantum duae, scilicet *ex re accepta* et *ex injusta acceptione*, tamen majoris claritatis gratia quatuor ab aliquibus recte traduntur. Prima, scilicet, *ex re accepta*, secunda, *ex injusta acceptione seu retentione*; tertia, *ex damno injuste illato*; quarta, *ex contractu*. Prima, videlicet, *ex re accepta* seu ex delicto materiali habetur, cum quis rem alterius bona fide accepit vel possedit, et dicitur possessor bonae fidei, qui statim ac cognoscit rem esse alterius, tenetur restituere, alias incipit esse possessor malae fidei. Secunda *ex injusta acceptione* seu ex delicto formali habetur, cum quis rem alterius scienter invito rationaliter domino subripit, et dicitur possessor malae fidei. Tertia, *ex damno injuste illato* habetur, cum quis per actionem injustam non lucrativam alteri damnum injuste infert, verb. grat. comburendo domum, devastando segetes, et hujusmodi. Quarta, *ex contractu* habetur, cum quis verb. grat. Petrus vendit Paulo equum quem putabat esse suum, erat autem Joannis; si Joannes hunc equum repetat et evincat, tenetur Petrus de evictione, et debet non solum restituere pretium equi, sed etiam compensare damnum quod emerit, et lucrum quod causavit Paulo occasione illius venditionis; pretium quidem tenetur Petrus restituere *ex re accepta*, sed quod teneatur compensare damna et lucra, non oritur *ex re accepta*, cum nihil acceperit, quod illis correspondeat, nec oritur *ex injusta acceptione*, neque *ex damno injuste illato*, nam Petrus bona fide procedit, ergo oritur *ex contractu*, quia nempe ad hoc se obligat vendens pro securitate ementis. Sic expresse La Croix, lib. III, part. II, n. 18.

(7. Qui ibidem insuper quintam radicem restitutionis poni posse subjungit, nempe *ex lege positiva*, quae habetur in certis casibus, in quibus jus obligat ad restitutionem, quamvis nec sit *res accepta*, nec *injusta acceptio*, nec *damnum injuste illatum*, nec *contractus*. Jus enim positivum in pluribus statuit, ut quis reparet damnum, quamvis

causatum sit absque omni ejus culpa. Sic instituit. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur*, et l. *Si quadrupes* 1, ff. eodem, statutum est, quod si alicujus animal pauperiem fecerit, id est intulerit damnum alteri, teneatur illius dominus dare illud animal, vel totum damnum reparare. Item instituit. *De noxalibus actionibus*; l. *Noxales actiones* 1, cum aliis sequentibus, ff. eodem; l. *Si servi vestri* 2, cod. eodem, sancitum est, quod si mancipium alicujus ex sua propria, et absque culpa domini intulerit damnum, teneatur dominus pro noxa tradere mancipium vel totum damnum reparare. Item l. *Prætor ait* 1, et l. *Hoc edictum* 6, ff. *De his qui effuderint, vel dejecerint*, cautum est, quod si ex domo, vel navi alicujus absque culpa domini aliquid sit effusum, vel projectum, quod nocuit transeunti vel astanti, si non fuit clamatum, ut caveret sibi, teneatur dominus reparare in duplum; et idem est, si aliquid e domo suspensum fuit supra viam, quod nocuit alicui, ut ibidem l. *Si vero* 5, ff. eodem, et sic de aliis similibus, ut videre est in institut., et ff. ad l. *Aquiliam*, et sæpæ alibi.

(8. Restitutio est necessaria ad salutem necessitate præcepti. *Communis*; et habetur clare ex variis sacræ Scripturæ locis, quibus indicitur tale præceptum; primo ex illo *Levitici* vi (160): *Qui aliquid extorsit, aut calumniam fecerit, aut aliquid quidpiam commiserit, omnia integra primum restituat*; secundo, ex illo *Tobia* ii: *Videte, ne furtivus sit, reddite illum dominis suis, quia non licet nobis edere ex furto aliquid, aut contingere*; tertio, ex illo *Matthæi* xii: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo*; quarto, ex illo ad *Romanos* viii: *Reddite omnibus debitum, cui tributum, etc., nemini quidquam debeatis*; quinto, ex illo *Ezechielis* xxxiii: *Si dixero impio, Morte morieris, et egerit pœnitentiam de peccato suo, et fecerit iudicium, et justitiam, et pignus restituerit, rapinamque reddiderit, et ambulaverit in mandatis vitæ, nec fecerit quidquam injustum, vita vivet, et non morietur*; ubi, ut vides, ad pœnitentiam et salutem æque necessario præcipitur restitutio ac observantia aliorum præceptorum; et clare patet etiam ex septimo Decalogi præcepto: *Non furtum facies* (*Exod.* xx, 15), in quo cum prohibeatur injusta ablatio rei alienæ, consequenter prohibetur etiam injusta detentio, et præcipitur restitutio, quia ejusdem rationis est furari et detinere rem alienam invito rationabiliter domino, dum reddi potest; unde in cap. *Si res aliena* 1, caus. 14, quæst. 6, ex verbis S. Augustini expresse dicitur: « Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, sed, ut

(160) Nempe *Levitici* cap. vi, vers. 2 et seqq., ubi: *Anima quæ peccaverit, et contempto domino, negaverit proximo suo depositum, quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorsit, aut calumniam*

dixi, cum restitui potest. » Et in cap. *Sæpe contingit* 18, De restitutione spoliatorum, expresse habetur, « quod non multum intersit quoad periculum animæ injuste detinere ac invadere alienum. » Hinc in cap. *Peccatum* 4, De regul. juris in 6, expresse concluditur: « Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum. »

(9. Non est tamen restitutio necessaria ad salutem necessitate mediæ. *Communis*. Et ratio est, quia ignorans invincibiliter se obligari ad restitutionem, aut factus impotens ad illam potest salvari sine restitutione, ut concedunt omnes ex expressa doctrina sancti Augustini in cit. cap. *Si res aliena* 1, caus. 14, quæst. 6, ibi: « Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, sed, ut dixi, cum restitui potest; » ex quo patet, quod restitutionis incapax possit absolvi, et consequenter salvari sine facta restitutione, quod nullimode posset, si restitutio esset necessaria necessitate mediæ. Sicuti non potest salvari, qui, post commissum peccatum mortale, impotens est ad pœnitentiam, vel per sacramentalem confessionem simul cum attritione, vel per contritionem perfectam simpliciter, ob supervenientem plenam dementiam, vel phrenesim, aut subitanam mortem. (10. Res enim necessaria ad salutem necessitate mediæ talis est, ut sine ipsa non possit obtineri salus, etiamsi inculpabiliter omittatur, ut baptismus in re parvulis, pœnitentia lapsis, etc. Res vero necessaria ad salutem necessitate præcepti talis est, ut etiam sine ipsa possit obtineri salus, si sine culpa omittatur, ut sumptio Eucharistiæ, restitutio, etc. * *Vide* S. Thomam, 2-2., quæst. 62, art. 2. *

(11. Ad restitutionem tenentur non solum illi, qui per se immediate et directe per actionem physicam influunt in damnum alterius, sive actione lucrativa, ut fit in furto et rapina, sive actione non lucrativa, ut fit in combustione, occisione, mutilatione, præcipitatione rerum in flumen, et hujusmodi, sed etiam illi qui solum moraliter, deliberate et efficaciter influunt, alios movendo ad damnum illud inferendum. *Communis*, argum. c. 1, n. 32, *Epist. ad Romanos*; ibi: *Qui talia agunt, digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, cap. *Notum* sit 10, caus. 2, quæst. 1, ibi: « Quia facientem et consentientem par pœna constringit; » cap. *Si culpa tua* 9, De injuriis et damno, ubi habetur, quod « qui occasionem damni dat, damnum dedisse videatur, » et l. *Qui occidit* 30, § 3, ff. *Ad legem Aquiliam*, ibi: « Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur. »

(12. Causæ cooperantes seu influentes moraliter ad injustam damnificationem proximi communiter enumerantur novem in sequentibus versiculis comprehensæ:

fecerit, sive rem perditam invenerit, et inficiens insuper pejeraverit, et quolibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines, convicta delicti reddet.

Quilibet in solidum reddat prius injuriato. Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus. Participans, mutus, non obstands, non manifestans.

(13. Causæ contentæ sub primis sex nominibus positive cooperantur ad damnum injustum proximo inferendum; tres vero contentæ sub ultimis tribus nominibus negative, id est omitendo id, quod ex officio atque justitia facere tenebantur; et qui aliquo ex prædictis novem modis deliberate et efficaciter cooperantur ad damnum injustum alterius, non solum incurrunt reatum peccati, sed etiam obligantur ad restitutionem in solidum, seu totum in defectum exsequentis, juxta allatum primum versiculum: unde Innoc. XI, die 2 Martii 1679, merito inter alias damnavit sequentem propositionem 39 in ordine: « Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati. »

(14. Per ly *jussio* venit omnis ille, qui mandatum dat alteri ad damnificandum vel lædendum; unde qui mandat vel jubet, sive explicite, sive implicite, sive potestatem habeat præcipiendi, sive non, tenetur ad restitutionem totius damni, in quod efficaciter influxit ejus mandatum; talis enim est vera et propria causa damni illati, et quidem principalis, et magis influens in damnificationem, quam ipsemet exsecutor seu mandatarius. Sic doctores communiter.

(15. Mandans non solum tenetur ad damnum quod de facto jussit, sed etiam ad illud quod prævidere poterat ex circumstantiis secuturum; hinc si præcepit famulo, ut combureret domum Titii contiguam aliorum domibus, et attentis circumstantiis loci, temporis, venti, incendii et hujusmodi, prævidere poterat et debebat plures domos inde comburendas, tenetur ad omnium damnorum restitutionem. *Communis*.

(16. Mandans, si sit superior, tenetur etiam ad restitutionem damnorum quæ patitur mandatarius ex sua executione, v. g. si propter crimen mulctetur, in exilium mittatur, et hujusmodi. Jussio enim superioris continet quamdam vim et coactionem moralem respectu subditi, ita ut non tam sponte quam coacte censeatur operari, et talis mandatarius sub illa conditione suscipit mandatum, ut mandans subeat onus oriturum ex executione sui mandati; secus autem si mandans non sit superior, sed mandat alicui vi stipendii, quia tunc mandatarius omnino voluntarie in se periculum assumit, cum ad id ex contractu sit mercede seu stipendio conductus. Sic doctores passim.

(17. Mandans occidi Petrum, licet mandatarius per errorem occidat Paulum, adhuc ipse mandans tenetur ad compensandum totum damnum ex morte Pauli secutum, quia ex ipsius imperio est efficaciter secutum. *Communis*.

(18. Si mandatarius excedat mandatum in damno inferendo, ut si jussus comburere tantum domum, et ipse volens comburat etiam vineas, segetes et hujusmodi, tunc ex-

cessum illum non mandans, sed mandatarius excedens compensare tenetur, quia est secutus ex sola malitia mandatarii, et non ex mandantis mandato. *Communis*.

(19. Si mandans mandatum suum ante executionem verbo, scripto vel nuntio vere retractet seu revocet, et revocatio ad notitiam mandatarii perveniat, tunc liber est ab obligatione restituendi, quamvis mandatarius, non obstante tali revocatione, adhuc damnum inferat, quia tunc tale damnum non sequitur ex mandantis mandato, cum fuerit vere revocatum, sed totum sequitur ex mera malitia mandatarii. *Communis*.

(20. Si autem revocatio mandati ante executionem ad notitiam mandatarii non pervenerit, isque exsequatur et damnum inferat, tunc mandans tenetur ipse ad restitutionem, quia, non obstante sua revocatione, adhuc damnum secutum est ex vi sui iniqui mandati. *Communis*. (21. Item tenetur mandans ad restitutionem, quamvis revocatio mandati pervenerit ad notitiam mandatarii, si ipse mandatarius, vel non credens seriam esse revocationem, vel si credita seria, postea invincibiliter illius immemor damnum exsecutus est; quia tunc, non obstante tali revocatione, adhuc damnum vere secutum est ex vi sui iniqui mandati. Sic doctores, etc., passim.

(22. Mandans non eximitur ab obligatione restitutionis, quamvis, si ipse non mandasset damnum inferendum, alius ab ipso tale damnum mandavisset. Quia licet, illo non jubente, adhuc damnum fuisset secutum, cum tamen in tale damnum mandans vere efficaciter influxerit, ipsi tanquam causæ efficaci est imputandum, cum ad causam efficacem sufficiat verus influxus, nec sit necesse, quod sine ipsa damnum non fuisset causatum; per hoc enim, quod licet alius combussisset domum, si ipsam non combussisset Paulus, non tollitur, quod Paulus ipsam non combusserit, si vere eam combussit. Quamvis enim *Matthæi*, xviii, 7, dicatur quod *necesse est ut veniant scandala*, tamen, non obstante tali necessitate, gravis comminatio incurritur contra inducentem scandalum, ibi: *Verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit!*

(23. Per ly *Consilium* venit omnis ille, qui ad damnificationem aliquem consulit, persuadet, allicit, instruit, movet, rogat, auxilium præbet, facilitatem et modum ostendit, et hujusmodi; talis enim contrahit obligationem restitutionis pro damno ex ejusmodi consilio vel suasionem reipsa secuto, cum sic efficaciter consulens tale damnum, sit vere causa illius. *Communis*.

(24. Consulens ex stipendio et ex officio suo, non solum tenetur de malo consilio ex dolo vel culpa lata, sed etiam ex levi. Inter consulentem enim, et eum qui accipit consilium intercedit contractus quidam in utilitatem utriusque, quandoquidem si consultus recipit commodum ex consilio proveniens, consulens recipit utilitatem stipendii: in contractibus autem, qui cedunt in utilitatem utriusque, oritur obligatio etiam

ex culpa levi, ut tenet communis doctorum per textum in l. *Contractus* 23, ff. *De regulis juris*.

(25. Consulens non ex stipendio, sed quia jurista, theologus, confessarius, si per culpam, negligentiam ac ignorantiam crassam, male consulendo causam præbet damni, ut si obligatum restitutioni deobliget, aut volentem injustum contractum inire male informet, tenetur ad restitutionem damni secuti ratione sui mali consilii ex ignorantia crassa et culpa lata, non tamen ex levi: talis enim consulens culpabiliter præstitit malum consilium, quod fuit causa illius damni secuti: siquidem actiones quæ ex ignorantia crassa procedunt in iis quæ pertinent ad proprium statum et professionem, maxime si sint damnosæ, imputantur ignorantem seu consulenti illas ob culpam, cum ex vi proprii status teneretur scire, et in consulendo seu respondendo errorem, vel negligentiam vitare; adeoque si ex ignorantia crassa, vel culpa lata consuluerit, et ex consilio damnum secutum fuerit, tenebitur ad compensationem seu restitutionem.

Communis, per textum in cap. *Si culpa tua* 9, De injuriis et damno dato, ibi: « Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata..... aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam. »

(26. Si autem consulens non sit persona, quæ ratione status vel muneris sui peritiam rei consulendæ profiteatur, non obligatur ex malo consilio, nisi doloso, id est nisi scienter et fraudulenter alterum ignorantem circumveniat. *Communis*, textu expresso in cap. *Nullus* 62, De regul. juris in 6, ibi: « Nullus ex consilio, dummodo fraudulenter non fuerit, obligatur; » et l. *Consilii* 47, ff. *De regul. juris*, ibi: « Consilii non fraudulenti nulla obligatio est. » Quod omnes intelligunt de consilio libere dato ab amico, v. g. non ex officio debito.

(27. Consulens dans consilium falsum et damnificativum, seu nocivum, sine expressione utilitatis inde resultantis, verb. grat. quando consilium dat solum ad sciendam veritatem, an aliquis contractus sit illicitus, an talis medicina sit salubris, et hujusmodi? si ante executionem revocet dictum falsum, malum et nocivum consilium, liberatur ab obligatione restitutionis, quamvis damnum adhuc sequatur; tunc enim consulens revocans datum falsum consilium, fatendo se esse deceptum, aufert totum motivum, totamque causam, quam dederat pro damno inferendo; unde, si non obstante tali revocatione, adhuc alter velit agere contra ipsam revocationem, non erit cur ipse consulens obligatus remaneat ex illa actione, cum tunc non consulentis auctoritate et motione, sed sua duntaxat malitia, vel privata sua opinione executor moveatur. *Communis*.

(28. Si autem consulens dederit consilium nocivum, seu damnificativum expressa, seu

proposita damnificationis facilitate, utilitate ac securitate, et hujusmodi, tunc licet revocet suum consilium ante executionem, si consultus a tali sibi antea proposita utilitate motus adhuc operetur, et damnum inferat, non liberatur dictus consulens ab obligatione restitutionis; tunc enim illa utilitas, facilitas et securitas, quam proposuit et docuit consulens resultare ex illo opere, prout revera resultat, adhuc pergit movere operantem ad executionem illius operis, non obstante tali revocatione, adeoque cum consilium adhuc maneat causa efficax damni, adhuc consulens manet obligatus ad restitutionem. Sic communior doctorum sententia cum Sporer, tom. II, tract. 4, cap. 3, num. 21; Lessio, lib. II, *De justit. et jur.*, cap. 13, dub. 3, num. 16; Carden., in 2 *Crisi*, dis. 23, num. 133; La Croix, lib. III, par. II, n. 28; Rosignol., *De restitut.* 1, prænot. XII, sect. 2, num. 11; Henno, tom. II, tract. 1, disp. 4, q. 2, conclus. 2, et aliis pluribus contra Petrum Navarrum, Salonium, Fillincium et alios.

(29. Nec valet dicere, quod sicuti revocatio mandati, serio et sufficienter intimata liberat mandantem ab obligatione restitutionis, ita etiam revocatio consilii debet liberare a tali obligatione consultorem. Non valet, inquam, propter magnam disparitatem, quia mandatarius non agit suo, sed mandantis nomine, et consequenter ubi mandatum revocatum est, non amplius mandans influit in actionem. At vero qui consilium recipit, non agit consultoris nomine, sed suo propter motivum utilitatis, commoditatis vel voluptatis a consulente in opere injusto patrando sibi propositum, verb. gr. propter sibi propositam decoram vindictam in consulto homicidio, propter evitacionem infamiae in consulto abortu, propter utilitatem in consulto facili et commodo furto, et hujusmodi, et ideo quamvis consultus milles dixerit alteri, *nolo ut utaris dicto meo consilio*, cum adhuc perseveret propositum motivum dictæ decoræ vindictæ, evitacionis infamiae utilitatis et commoditatis furti a consultore alterius menti impressum ad hoc reipsa, non obstante tali revocatione, consultor efficaciter influit in opus injustum patrandum, et damnum tertio inferendum, adeoque obligatur adhuc ad restitutionem et compensationem.

(30. Consulens furi efficaciter parato auferre a Joanne c. ut ab eodem auferat solum L, non tenetur ad illam restitutionem, cum directe non concurrat ad damnum inferendum, sed potius præcise ad gravius damnum impediendum, et commodum Joanni auferendum sic utiliter rem ejus gerendo. *Communis*.

(31. Si autem furi efficaciter parato auferre a Joanne c. consulat, ut auferat L a Petro de quo non cogitaverat, tenetur resarcire damnum Petro illatum per tale suum consilium, quia licet commodum procuraverit Joanni, fecit tamen cum detrimento Petri, cui tale detrimentum non pervenisset, si ipse sic non consulisset,

adeoque tenetur ad ejus compensationem. *Communis*.

(32. Si furi efficaciter parato furari alicui indeterminato, consulat quis, ut furetur Titio, tenetur resarcire damnum Titio illatum per tale consilium, cum sit vera causa cur hic determinatus damnificetur.

(33. Si fur determinatus sit furari vel diviti vel pauperi, licitum est consulere ut furetur potius diviti quam pauperi, non determinando ullum divitem in particulari, quia sic non determinatur voluntas furis ad damnum alicujus, sed tantum avertitur a majori peccato et damno, cum, cæteris paribus, majus sit peccatum et damnum furari pauperi quam diviti. Sic communior doctorum.

(34. Item si fur determinatus sit furari vel alicui particulari diviti vel particulari pauperi, v. g. Titio diviti, vel Caio pauperi, et non possit nisi alterutrum impediri, licet consulere, ut furetur Titio diviti et non Caio pauperi, evitando sic majus malum, peccatum et damnum; tunc enim sic consulens directe non cooperatur ad damnum inferendum Titio, sed solum furi explicat veritatem aliquam certam et utilem, scilicet minus peccatum et damnum esse furari ditiori quam egentiori. Ita etiam communior doctorum.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

* Sed in praxi nullo modo hujusmodi consilia sunt danda, sed absterrendi potius perditii homines a quocunque furto.

RESPONSIO AUCTORIS.

Vere quidem sunt prius absterrendi perditii homines a quocunque furto. Sed quid, si fur, non obstante quocunque terrore sibi incusso, remaneat adhuc obstinate determinatus ad furandum, vel diviti vel pauperi, et nequeat ab alterutro averti, ut clare supponit mea conclusio? Nonne consulens in tali casu, majus malum esse pauperi furari quam diviti, gerit utiliter rem Dei et furis, ipsum furem avertendo a majori offensa Dei? Tunc enim proprie non consulit damnum et peccatum, sed potius imminutionem peccati, et evitacionem majoris damni, ad quod furerat obstinate determinatus. Quamvis enim illicitum sit facere malum, ut eveniant bona, non est tamen illicitum obstinate determinato ad majus malum consulere minus, cum non possit alterum, seu utrumque impediri. Et hujusmodi consilia tanquam licita absque onere restitutionis admittit etiam Antoine, tract. *De justitia et jure*, cap. 4, qu. 7, § 2, resp. 3, quamvis ibi præscindendo a circumstantia divitis et pauperis recte dicat: « At tenetur ad restitutionem: si parato majus damnum inferre Paulo, consulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non statuerat inferre. »

* Ut percipiatur quid doceat Antoine, integra ejus verba describenda sunt. Sic igitur habet: « Qui minus malum consulit ad majus avertendum, non tenetur ad restitutionem, si consulit ut minus damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus.

Quia per hoc consilium nullum damnum alteri infert; imo majus impediendo, utiliter rem ejus gerit, et tunc proprie non consulit damnum, sed potius imminutionem damni, seu evitacionem majoris damni. At tenetur, si parato majus damnum inferre Paulo, consulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non statuerat inferre. Quia consilio suo est causa injusta damni Petro illati, et injuriam infert Petro; nam quivis innocens habet jus, ne sibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et vero Petrus tam habet jus, ut servetur illæsus a minori illo damno, quam Paulus ut servetur illæsus a majori. Excipie, nisi damnum Petri sit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli, quia tunc non est rationabiliter invitatus; » ex his autem non sequitur standum non esse sententiæ censoris theologi aientis in praxi nullo modo hujusmodi consilia esse danda, sed absterrendos potius perditos homines a quocunque furto, quibus verbis respicit ad ea quæ Lucius n. 33 et 34 tradit*.

(35. Per ly *Consensus* venit omnis ille, qui consentiendo efficaciter influit in alterius damnum, *Communis*. (36. Hinc consentiens consensu efficaci in damnum alicui inferendum, sine quo consensu alii non possent vel non vellent tale damnum inferre, tenetur una cum aliis cooperantibus ad restitutionem et compensationem talis injustæ damnificationis. *Communis*.

(37. Consentiens sententiæ iniquæ, bello injusto, electioni personæ indignæ, aut minus dignæ, si in ipsis requirantur vota seu suffragia omnium, seu plenitudo votorum, tunc omnes tenentur ad compensationem damni ex consensu et voto suo iniquo secuti; in tali enim casu omnes efficaciter causant illud damnum, et consequenter omnes etiam tenentur ad compensationem. *Communis*. (38. Si autem non requirantur omnium vota, seu suffragia, sed solum vota seu suffragia majoris partis, ut passim in similibus currit, tunc postremi consentientes per suum suffragium, postquam sufficiens numerus suffragatus est dictæ iniquæ sententiæ, bello injusto, electioni personæ indignæ, aut minus dignæ, et similibus iniquis et injustis actionibus, non tenentur ad restitutionem, quamvis peccent sic suffragando. Sic Navarrus, in *Manual.*, cap. 87, n. 21; Lessius, lib. II, *De justit. et jur.*, cap. 13, dub. 5, n. 23; Cajetanus, in *Summa*, verb. *Restitutio*, cap. 1, § *Consensus*; Rosignolus, *De restitutione* 1, prænot. 12, sect. 3, n. 2; Sporer, tom. II, tract. 4, cap. 3, n. 13; Petrus a Navarra, lib. III, *De restitut.*, cap. 4, n. 33 et seq. Molina, Vasquez, Layman, et alii passim contra Medinam, Cordubam, et paucos alios: et ratio est, quia dicti postremi consentientes non fuerunt causa damni cum jam ante suam suffragationem et votationem sufficiens, et efficax causa damni fuerit posita.

(39. Si vero dicti postremi consentientes